

Domov bez násilí

Intervenční centra v systému pomoci rodinám ohroženým domácím násilím

Kolektiv autorů:

Mgr. Jana Levová, Mgr. Martina Ježková, Mgr. Barbora Holušová, Mgr. Zuzana Chomová, Mgr. Oleg Šuk

Domov - vždycky to budu opakovat - není prostor, ale proces. Tady se schovávám před deštěm a zimou, tady žiju, tady trávím svůj volný čas, tady se rodí moje rodina, tady ji tvořím léty, trpělivostí a tolerancí a vůbec řadou kladných principů. Domov je bytost.“

Miroslav Horníček

V minulých číslech časopisu byla již popsána činnost intervenčních center a také typologie ohrožených osob¹. Primárně je pomoc intervenčních center (dále IC) směřována k osobám ohroženým domácím násilím (dále DN), tedy ženám, mužům a dětem, které spolupracují s IC zpravidla individuálně. Nicméně, dlouholetá praxe konzultantů IC ukazuje potřebu zaměřit aktivity a pomoc na všechny aktéry domácího násilí, ať už se jedná o heterosexuální či homosexuální soužití a rodiny. Zapomínat nemůžeme, a ani nesmíme na případy mezigeneračního násilí.

Jakou roli mají IC v systému pomoci ohrožené rodině, resp. aktérům domácího násilí?

Zajištění komplexní a systémové pomoci rodině ohrožené DN na celorepublikové, potažmo regionální úrovni se odvíjí od možností zřizovatelů či poskytovatelů služby IC, ale také od jejich finančních, personálních a logistických kapacit či komunitního plánování prarodinných aktivit v dané lokalitě. V praxi se uplatňuje několik modelů. V některých krajích² je pomoc rodinám ohroženým DN zaměřena na eliminaci násilných incidentů nabídkou programů pro násilné osoby a zajištění interní či externí psychologické pomoci dětem ohroženým domácím násilím, resp. ve spolupráci s dalšími specializovanými službami pro děti. Jinde lze zaznamenat snahy o zajištění, nastavení či ověřování různých vhodných modelů v rámci interdisciplinární spolupráce subjektů, kterou na lokální úrovni koordinují ze zákona³ právě intervenční centra.

Případy domácího násilí jsou plné emocí, vyhrocených či rozpadajících se partnerských a rodinných vztahů; ze strany násilné osoby není zpravidla vůle příliš napravovat své chování a ohrožené osoby i děti tak žijí ve strachu a obavách z budoucnosti dalších dní. Z praxe IC vyplývá, že ve více než 80 procentech případů⁴ domácího násilí eviduje Policie ČR jako ohrožené osoby právě nezletilé děti, ať už jsou přímou obětí či svědkem takového násilí. Jedná se o nejvíce zranitelné osoby. Cílem pomoci všem aktérům domácího násilí či koordinace takové podpory je především eliminace nebo zmírnění dopadu násilných incidentů. Rovněž pak i sociálně právní poradenství, psychologická pomoc (resp. terapie), ale také podpora rodičovských kompetencí, a to jak osoby ohrožené, tak i násilné. V celém procesu práce

¹ Předchozí články v časopise Právo a rodina v r. 2019, např. Domácí násilí v 21. století z pohledu intervenčních center, Třináct let poskytování služby intervenčního centra v České republice aj.

² www.domaci-nasili.cz

³ § 60a zákon č. 108/2006 Sb. zákon o sociálních službách, v platném znění

⁴ Národní akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2019-2022, viz www.vlada.cz

s rodinou ohroženou domácím násilím je se zřetelem k životu dětí v rodině důležité, aby dospělý obnovil nebo neztratil roli dobrého rodiče, ať už rodina je zachována nebo se rozpadá.

Ohrožené děti i osoby potřebují zpravidla zpracovat své emoce, traumata, bolesti krátkodobou emergentní či dlouhodobější terapií (dle závažnosti případu). Původcům násilí se pak nabízí možnost pracovat na své agresi, vzteku a zvládnání svého chování a emocí v rovině rodinné a interpersonální. Systémová a komplexní pomoc všem, nejlépe na úrovni jednoho pracoviště, se jeví více než žádoucí.

Praxe dnes...

Díky uplatňování nové legislativy v praxi, díky různým osvětovým kampaním a také díky přednáškové činnosti pracovníků IC se vnímání problematiky domácího násilí ve společnosti za poslední roky velmi proměnilo. Tento sociálně patologický jev již dnes není vnímán jen jako soukromý problém dané rodiny, která si ho musí vyřešit sama, dnes je již větší samozřejmostí, že je potřeba tento nežádoucí stav řešit i prostřednictvím státních institucí a organizací. Jednotlivý obraz oběti domácího násilí jako bezmocné a velmi traumatizované osoby se roztříštil a my dnes v intervenčních centrech vidáme různé typy klientů. Stále je možné vidět i velmi traumatizovanou klientku jako oběť té nejzávažnější formy domácího násilí - intimního terorismu, trouláme si však říci, že v menší míře než v minulosti. Daleko častěji vidáme klientky, které mnohem dříve rozeznávají varovné signály násilného vztahu a přicházejí se poradit, či klientky, které jsou informované a znalé svých práv a chtějí svou situaci aktivně řešit. Je domáci násilí se také častěji stává tématem různých výzkumů a my dnes již víme, že domácí násilí nemá jen unifikovaný obraz, kdy jeden člověk ubližuje druhému, ale má různé typy a jsme schopni nyní daleko citlivěji diferencovat různé typy domácího násilí.

Bohužel se někdy stává, že ostatní odborníci z jiných institucí, jako je např. PČR či OSPOD (orgán sociálně právní ochrany dětí), nemají takové odborné znalosti a neznají nejnovější poznatky a stereotypně označují za ohrožené osoby jen ty klientky, které naplňují stereotyp týrané ženy, která je zcela bezmocná, traumatizovaná a neschopná si sama pomoci. Mnohdy ještě stále pozorujeme, že profesionálové z jiných institucí podléhají hluboce zakořeněným mýtům o domácím násilí a nedovedou odborně pracovat např. s kontra intuitivními projevy obětí násilí (např. *“není to tak asi zlé, když v tom vztahu tak dlouho setrvává...”*, *“musí být něco, čím svého partnera vyprovokovala k takovému chování...”*, *“třeba udělala něco špatného, že si to zasloužila...”*).

Abychom mohli dobře porozumět projevům a chování ohrožených osob a mohli jim tak účinně pomoci, musíme vědět, čím si oběti prošly. Proto je dle Čírtkové (2016) zapotřebí pokud možno přesně stanovit typ domácího násilí, které zažily. Podrobnější diferenciaci typů domácího násilí najdeme v knize, kterou vydala Asociace pracovníků Intervenčních center ČR v roce 2016 pod názvem *MIČENÍ BOLÍ* v kapitole V Aréně domácího násilí aneb aktéři pod lupou, kterou napsala právě Ludmila Čírtková. Cituje v ní z knihy *“Typy domácího násilí”* z roku 2008 od Michaela P. Johnsona.

Jako stěžejní se na základě výzkumů ukazuje **odlišit týrání** (tj. intimní terorizování a nátlakové kontrolující násilí) **od jiných forem násilí v partnerském soužití**. *“Původní výchozí pozice, že každé domácí násilí je vždy také týrání a tím i trestný čin, se ukázala jako neudržitelná. K diferenciaci a správné diagnóze násilí lze dospět na základě analýzy vývoje vztahu mezi partnery na časové ose. Taková analýza zahrnuje chování obou partnerů”* (Čírtková, 2016). Johnston a Campbell (1993 in Čírtková, 2016) vnesly do literatury další dva podtypy násilí v intimním partnerském vztahu, a to **interaktivní násilí kontrolované mužem**, kde se ve vztahu objevují vzájemné střety a hádky, avšak nakonec se prosadí fyzicky silnější muž a násilím si vynutí svoji vůli a **násilí iniciované ženou**, kdy startérem konfliktů je vnitřní tenze ženy, která je nespokojená s tím, jak ji či rodinu (ne)dokáže partner zabezpečit, žena je vyčítající, peskující, urážející.

Vzhledem k tomu, že mezi nejčastější variantu násilí mezi partnery je označováno situační párové násilí, představuje až 80% výskytu partnerského násilí (Johnson & Ferraro 2000 in Čírtková 2016), je potřeba do praxe zavést nové principy a postupy, jak pracovat s celou rodinou, ve které se domácí násilí vyskytuje. V těchto případech již není tak zřejmé asymetrické postavení partnerů ve vztahu, hůře se rozpoznává, kdo násilí ve vztahu iniciuje. A když ještě k tomu připočteme zvyšující se nárůst případů eskalace násilí v konfliktních rozvodech, také případy vzájemného násilí se objevují čím dál častěji, tak je zřejmé, že se zvyšuje poptávka po přístupech a metodikách, kdy bude nutné pracovat s celým rodinným systémem, nejen s osobou ohroženou domácím násilím, jak je tomu běžné v IC doposud. Zatím je v České republice jen pár organizací, které nabízejí pomoc i osobám nezvládající svou agresi. Víme také, že až v 84% rodin, kde se násilí objevuje, žijí děti. Zatím se v ČR specializuje na péči o děti vyrůstající v domácím násilí pouze pár organizací (např. LOCIKA, pražské intervenční centrum, *Spondea*, o. p. s.)

SPONDEA o.p.s., Brno

V intervenčním centru pomáháme dětem a snažíme se, aby pro dospělé i děti byla psychologická pomoc dostupná a užitečná. Abychom dokázali pomoci jednomu, potřebujeme mluvit i s druhým. Možnost poskytnout dlouhodobě efektivní podporu oběti domácího násilí je totiž nezřídka determinována možností odborné práce s tím, kdo násilí páchá. V naší organizaci stále častěji vyvstává potřeba pracovat s oběma rodiči dítěte a pohlížet na ně nestranně. V brněnské organizaci SPONDEA, o.p.s. propojujeme součinnost sociální služby intervenčního centra, preventivního programu pro zvládnutí vzteku a zapojujeme péči o děti pod ochranou OSPOD.

Smyslem naší práce je naplňování potřeb dětí. Pokud podporujeme rodinu zasaženou násilím ve prospěch dítěte, přestáváme používat terminologii: „ohrožená osoba“, „násilná osoba“, a mluvíme výhradně o rodičích. Součástí spolupráce s rodiči se pak stává posilování jejich kompetencí v oblastech souvisejících se zajištěním bezpečí dětí. Cílem způsobu práce s rodinou, kde dospělí aktéři domácího násilí nejsou označováni jako oběť a násilník, ale jako rodiče, kteří přes násilí ve vlastním vztahu vychovávají společně děti, je stav, kdy vztahy lze sanovat ve prospěch dětí k naplnění jejich potřeb.

Jako problematický se v práci s rodinami zasaženými násilím jeví fakt, že děti se k odborné pomoci často dostávají pozdě, v některých regionech zcela chybí. Sociální práce je systémově nastavena tak, že řešení se orientuje na oddělené role a děti jsou součástí komunikace prostřednictvím pojetí rodičů, kteří dítě z objektivních důvodů upozadují.

Mnohé naše zkušenosti ukazují, že k účinnému zastavení násilí v rodině je nutné s rodinou pracovat dlouhodobě, nejen v době kolem uplatnění institutu vykazání PČR a podávání předběžného opatření. Aby se docílilo trvalých změn v chování a postojích jednotlivých aktérů, je potřeba pracovat terapeuticky s jednotlivými členy rodiny, jednotlivě ale i systémově. Tudiž je potřeba vytvořit celý propracovaný systém pomoci a péče o rodinu zasaženou domácím násilím, kde bude zapojeno více odborně vyškolených pracovníků a bude i nezbytná spolupráce s OSPOD. Základním předpokladem totiž bude motivace členů rodiny k takové práci, v případě nezájmu a neochoty spolupracovat, bude právě nutná spoluúčast OSPOD a využití jejich restriktivní a někdy až represivní funkce. Už nyní je jasné, že stojíme před problematikou, která je značně interdisciplinární a přesahuje pole působnosti i oblast současných pravomocí intervenčních center.

Na koncept práce s celou rodinou jsme přicházeli postupně. Více než 12 let pracujeme ve prospěch osob ohrožených v intervenčním centru, téměř 8 let realizujeme program pro osoby nezvládající agresi ve vztazích a 22 let pomáháme dětem. Nyní se soustředíme na vybudování profesionálního propojeného systému ve prospěch dětí, které zažily násilí v rodině. Vytváříme prostor pro děti k jejich

potřebné rekonvalescenci, kde bude dostatek času reagovat na jejich potřeby a posilovat jejich schopnosti k vyrovnání se s tím, co v minulosti prožily.

Centrum sociálních služeb Praha, p. o.

Pražské intervenční centrum poskytuje pod hlavičkou Centra sociálních služeb Praha, p. o. komplexní pomoc nenásilnému rodiči (tedy osobě ohrožené), včetně práce na rodičovských dovednostech. Od září 2019 jsme rozšířili naše služby o terapeutickou práci zaměřenou na děti ohrožené domácím násilím. Cílem terapie je nejen zprostředkovat dítěti informace o jeho právech, přiměřeně věku ho informovat o stávající situaci, ale také o tom, co se děje v rodině (formou rozhovoru, krizová intervence). V rámci terapie může dítě sdílet a zpracovat zkušenosti s prožitým násilím tak, aby se zabránilo další traumatizaci dítěte. Dále zcela odděleně nabízíme možnost terapeutické péče rodiči, který se násilí dopouštěl/í v rámci programu VIOLA, který funguje již více než 10 let. Při práci s klienty v tomto programu je kladen důraz na rozvíjení možností prevence násilí ve vztahu, vnímání sebe a zpětné vazby u druhých, sebepoznání, přebírání zodpovědnosti za svoje chování a znalost dopadů svých činů, rozvíjení teoretických modelů pro uchopení emocí, hněvu, konceptu domácího násilí, agrese, práci s tělem (dýchání, relaxace, vybití a směřování nashromážděné energie) a práci s vlastními zdroji, rozvíjení komunikačních schopností a pozitivních vztahových vzorců, společenskou rovinu DN (kulturní vzorce, genderové stereotypy, privilegia a používání moci, společenské dopady). Pro představu zde analyzujeme jeden z příběhů naší denní praxe, ale s nimiž se bezesporu setkávají v různých podobách i kolegové v regionálních intervenčních centrech.

KAZUISTIKA

S rodinou T. jsme v kontaktu několik let. Poprvé službu se žádostí o pomoc kontaktovala matka. Líčila dlouhodobě probíhajících fyzické i psychické domácí násilí ze strany manžela. Kromě popisu násilí směřovaného vůči ní zmiňovala i dopady na starší z dětí, které vedly až k jeho hospitalizaci v psychiatrické léčebně. Tam bylo potvrzeno, že jeho problémy mají původ ve velmi problematické rodinné situaci. Ke zlepšení došlo v momentu, kdy rodiče slíbili ukončení vztahu.

Matka využila pomoc sociální pracovnice a právničky, které s ní naplánovaly všechny kroky a pomohly připravit soudní návrhy. Měla přirozené obavy z toho, jakým způsobem budou jednotlivé kroky probíhat, pomoc psychologa ale odmítla. Všechno směřovalo k rozchodu bez zásahu policie.

Následně se bez předchozí domluvy odmlčela. S respektem k rozhodnutí matky IC Praha spolupráci ukončilo.

Kontakt s rodinou se obnovil o pět let později, když jsme dostali informaci o tom, že v domácnosti zasahovala policie a otec byl vykázan. Ukázalo se, že nejen že nedošlo k ukončení vztahu, ale domácí násilí probíhalo nadále a eskalovalo. V té době bylo dětem 11 a 16 let. Tentokrát se terčem násilí stalo i mladší z dětí – psychické týrání, hádky a násilné incidenty vedly u dítěte k výbuchům agrese spojené s úzkostí a depresí, sebepoškozování a k rozvoji poruchy příjmu potravy. Vzhledem k vykázaní se v situaci začal více angažovat OSPOD. Matka byla vedena k tomu, aby věnovala větší pozornost dopadům násilí na děti a převzala odpovědnost za řešení. Ani tentokrát nebyla přesvědčena o tom, že situaci je nutné řešit ukončením vztahu – přeceňovala dopad vykázaní na chování manžela a špatný psychický stav dětí považovala za přechodný.

Sociální pracovnice IC s matkou podrobně zmapovala celý příběh a nabídla možnosti řešení nejen pro ni, ale i pro děti. Matka pečlivě zvážila celou rodinnou situaci a rozhodla se pro definitivní ukončení vztahu. Otec zintenzivnil tlak na obnovení rodiny a matka se rozhodla pro krizovou psychologickou

pomoc. Rovněž souhlasila s tím, aby se dětem věnovali dětské psychologové.

S matkou byl nejdříve klíčovou sociální pracovnící proveden screening rodinné situace cílený na všechny členy rodiny. Následně se matka setkala na samostatné schůzce s dětskou psychologkou. Rozhovor byl věnován historii dětí a jejich potížím a následně byla domluvena tři základní setkání s dítětem. Jejich cílem bylo zmapovat jejich potřeby a míru ohrožení a naplánovat další řešení. V tomto případě bylo již od prvního setkání zřejmé, že dítě je dlouhodobě nepříznivou situací v rodině silně traumatizované a byla doporučena dětská terapie.

Tlak na řešení matku výrazně zúzkostňoval, takže i ona pokračovala ve spolupráci s psychologkou, která ji pomáhala přijmout aktuální stav a zvládnout kroky, které ji čekaly. Vyšlo najevo, že si není jista svým chováním a reakcemi k dětem. Byla jí proto nabídnuta i podpora v rodičovských kompetencích. Matka ji využila a výsledkem bylo zklidnění její komunikace vůči dětem, větší porozumění jejich chování a potřebám. Její získaná sebejistota jako rodiče se příznivě promítla do psychického rozpoložení dětí. Mladší z dětí pokračovalo ve spolupráci s dětskou psychologkou. Pro dítě bylo důležité i to, že mu psychologka vysvětlila, co se při vykázaní děje, jaké další kroky mohou následovat, a ujistila ho, že kontakt s druhým rodičem nebude zakázán navždy.

Otec se na program Viola obrátil sám na doporučení OSPOD. Telefonoval několikrát, poprvé za přítomnosti OSPOD. Byl naléhavý, chtěl se setkat. Dostal informace o možné pomoci. Proběhlo šest schůzek s klientem.

Úvodní schůzka s psychologem byla věnována vzájemnému seznámení otce a psychologa. Ten mapoval aktuální situaci otce, jeho potřeby ve vztahu k vykázaní, v oblasti bydlení, financí atd. Doptával se na různé incidenty, zjišťoval druh, intenzitu, rozsah agrese a násilného chování. Otec situaci líčil odlišně než jiní členové domácnosti. Zejména nezmiňoval fyzické násilí nebo násilí vůči dětem, i když byly přítomny hádkám. Otec si přál, aby se výbuchy vzteku u něj už neopakovaly.

První schůzky byly věnovány škálování prožívání hněvu a jeho projevů, kdy otec vypracovává šesti stupňovou škálu vzteku. Dále se s psychologem věnoval různým spouštěčům vzteku a společně analyzovali a zpomalovali konflikty, na které si otec vzpomněl. Smyslem této práce na sobě bylo získat vědomou kontrolu nad svým hněvem. V rámci sezení se také otec věnoval svému vztahu k dětem. Měl obavy ze setkání s nimi. Otec se učil respektovat hranice členů rodiny a rozpoznávat různé signály, které vyjadřují u protějšku (dítěte nebo manželky), že mu je situace nepříjemná. Otec tak rozvíjel respekt a zdrženlivost v konfliktech. Přesouval pozornost z toho, co by on chtěl (např. vyříkat si, co se stalo) na postupné a vnímavé jednání s ohledem na zpětnou vazbu druhého. Dalším krokem bude zaměřit se kromě potřeb klienta i na posilování rodičovských kompetencí.

Spolupráce s rodinou byla přerušena celostátní karanténou v souvislosti s Covid 19. Předpokládá se, že po ukončení opatření bude dále podpora rodiny pokračovat. Otec je stále omezen na kontaktech s rodinou a není jasné, jestli se s manželkou a dětmi uvidí v řádech dnů nebo měsíců.

Závěrem

Nejen z kazuistiky je patrné, že propojenost všech poskytovaných služeb, jakož i sdílení zkušeností pracovníky v rámci týmu i navenek, cílí na další zlepšování služeb a pomoci celé rodině zasažené DN. Praxe nás vede k přesvědčení, že pokud chceme účinně pomáhat těmto rodinám, musíme efektivně pracovat s celým rodinným systémem. Asociace pracovníků intervenčních center ČR vnímá stoupající poptávku po organizacích, které by všechny popsané perspektivy a reality jednotlivých členů rodiny propojily a mohly by pracovat s celou rodinou. Je otázkou a zároveň výzvou jak, zda a kdy bude tato

poptávka naplněna v rámci systému ochrany před DN i ze strany státních institucí v České republice.

Příště: Právní poradenství v intervenčních centrech (spolupráce IC s justicí, ochrana osob dle Zákona o zvl. řízeních soudních, ochrana dětí – spolupráce s PČR, OSPOD, justicí)

Literatura:

Kolektiv autorů. Vojtíšková, M. (ed.). Mlčení bolí. Postřehy z desetileté praxe Intervenčních center. Asociace pracovníků Intervenčních center. 2016

Jakobsen, B., Råkil, M. (eds.). Násilí je možné zastavit. Terapie pro osoby, které se dopouštějí násilí v blízkých vztazích. Nadace Open Society Fund. Praha. 2017

Domácí násilí v praxi intervenčního centra, vydalo v r. 2019 Centrum sociálních služeb Praha, p.o. v rámci kampaně „Mámě rád(a)/nemá mě rád(a)“

Národní akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2019-2022, viz www.vlada.cz